

Реферат на тему: "Михайло Лермонтов, життя і творчий шлях"

Михайло Лермонтов

РЕФЕРАТ

на тему:

Михайло Лермонтов,

життя і творчий шлях (1814-1841)

ЛЕРМОНТОВ Михайли Юрійович (1814-1841)

Михайло Юрійович Лермонтов народився 15 жовтня 1814 р. у Москві в родині капітана у відставці. Рано залишився без батьків. Виховувався бабусею Є. О. Арсеньевою, яка дала йому різнобічну освіту. Дитинство Лермонтова пройшло у її маєтку — с. Тархани (Пензенська обл.), де майбутній поет спостерігав картини селянського побуту, й сільської природи, прислуховувався до народної пісні, переказів про Степана Разіна, Ємельяна Пугачова. Глибокий слід у пам'яті Лермонтова залишили поїздки з рідними на Кавказ (1818, 1820, 1825). У 1828-1830 рр. навчався в Московському університетському благородному пансіоні; почав писати вірші, створив перші поеми ("Черкеси", "Кавказький бранець"). Велике значення для формування світогляду Лермонтова мали роки перебування в Московському університеті (1830-1832) одночасно з Белінським, Герценом, Огарьовим, які вже тоді мали вплив на загальний ідейний рівень студентства. У цей час поет написав ліричні вірші, поеми, драми, що виразили ненависть до деспотичної влади і кріпосницького права. Після зіткнення з реакційною професурою Лермонтов покинув університет, переїхав до Петербурга і вступив до школи гвардійських підпрапорщиків і кавалерійських юнкерів, у якій провів "два страшних роки", заповнені військовою муштрою. Уривками, потайки Лермонтов працював туї над романом "Вадимо 1834 р. він закінчив школу і став офіцером лейб-гвардії Гусарського полку, що стояв у Царському Селі, але багато! часу проводив у Петербурзі. У цей час він пише драму "Маскарад" (1835). Крутий перелом у творчості й долі поета стався. 1837 р. Вірш "Смерть поета" — гнівний відгук на загибель Пушкіна — засуджував не тільки вбивцю, ай двірцеву знать — винуватицю трагедії, що сталася. Цей твір у списках розійшовся по всій Росії. Лермонтов був заарештований, а згодом переведений до Нижньогородського драгунського полку, що знаходився у Грузії. Під час заслання він зустрічався з опальними декабристами; познайомився з грузинською інтелігенцією, цікавився фольклором гірських народів, їх побутом і мовою. Кавказькі теми посіли чільне міцне місце у творчості Лермонтова — письменника і художника. 1838 р. після клопотань Арсеньевої й Жуковського Лермонтова було переведено до Гродненського гусарського полку, що стояв під Новгородом. Через півроку йому дозволили повернутися у лейб-гвардії Гусарський полк. Вірші Лермонтова стали регулярно з'являтися у пресі. Великий успіх мала

історична поема "Пісня про царя Івана Васильовича...". Лермонтов зблизився з редакцією часопису "Отечественные записки", познайомився з Белінським. У лютому 1840 р. за дуель з Ернестом де Варантом, сином французького посла, Лермонтова було віддано до військового суду й згодом вислано на Кавказ до діючої армії. Як учасника тяжкого бою при р. Валерік у Чечні, його двічі представляли до нагород, але цар, не бажаючи полегшити участь поета, відхилив ці подання. У лютому 1841 р. Лермонтову дозволили коротку відпустку у столицю для побачення з Арсеньевою, але невдовзі, сповнений похмурих передчуттів, він мусив знову вирушити до полку. В останні місяці життя поет створив свої найкращі вірші — "Батьківщина", "Бескид", "Суперечка", "Листок", "Ні, не тебе так палко я люблю...". Останній твір Лермонтова — "Пророк".

Повертаючись до полку, він затримався для лікування в П'ятигорську. Таємні, недоброзичливці, що добре знали про ставлення до Лермонтова у двірських колах, сприяли виникненню сварки між ним та офіцером Мартиновим і не запобігли дуелі, яка закінчилася вбивством поета. Сталося це 15 липня 1841 р.

Лермонтов був похований на міському кладовищі у П'ятигорську. Згодом труну з його тілом перевезли в с. Тархани й поховали в сімейному склепі Арсенєвих.

Лермонтов виступив у російській літературі як спадкоємець і продовжувач Пушкіна в епоху, коли дворянська революційність (після розгрому декабристського руху в 1825 р.) шукала нових шляхів розвитку. Уже юнацька поезія Лермонтова була перейнята пристрасною мрією про свободу, містила заклик до дії. Послаблення суспільного руху забарвило його творчість у песимістичні тони, але тоді ж почав складатися і гострокритичний погляд поета на сучасність; уже в ранніх віршах помітна туга за ідеалом. Розвиваючи деякі художні принципи Пушкіна, Лермонтов виразив новий етап у розвитку російської суспільної свідомості, і це визначило глибоку своєрідність його поезії, про яку Белінський писав: "Нигде нет пушкинского разгула на пиру жизни; но везде вопросы, которые мрачат душу, леденят сердце... Да, очевидно, что Лермонтов поэт совсем другой эпохи и что его поэзия — совсем новое звено в цепи исторического развития нашего общества". Творчість Лермонтова надихали традиції романтичної лірики декабристів, йому була близька бунтівлива поезія Дж. Байрона. Особливості романтичного мистецтва відповідали індивідуальному складу Лермонтова — поета, допомогли йому виразити волелюбні й бунтівливі ідеали, утвердити ідею свободи особистості. Лермонтовський романтизм далекий від усякої споглядальності, сповнений трагічно загостреного почуття, напруженої думки; при цьому він включає елементи реалістичного бачення світу, які поступово ставали домінуючими. Із II половини 30-х років творчість поета стає різноманітнішою за змістом, багатшою жанрово та стилістично.

У творчості Лермонтова тісно переплелися громадянські, філософські й суб'єктивні, глибоко особисті мотиви. Він уніс у російську поезію "залізний вірш", відзначений нечуваною досі енергією вираження думок.

Творчість поета поділяють на три періоди: ранній (1828-1832), перехідний (1833-1836) і зрілий (1837-1841).

Наприкінці першого періоду М. Лермонтов переоцінює багато цінностей, у тому числі й щастя, яке стає для нього майже синонімом заспокоєності, відмежованості від нещастя і страждань, що переповнюють життя. Тож не випадково 1832 р. стає роком написання вірша "Вітрило", який став не лише підсумком ранньої лірики поета, а й класикою російської поезії. За символіко-пейзажними картинами й образом вітрила у вірші вимальовується цілісна художня концепція людини і світу. Уся художня структура твору пронизана зіткненням і єдністю протилежностей. Це властиво й центральному загально-символічному образу вітрила. З одного боку, він є відображенням авторського "я", його пошуків свого місця й призначення в океані буття; з другого — він уособлює людський дух, що безкінечно розвивається, його вічну незаспокоєність і незадоволеність теперішнім, поривання в майбутнє. Суперечлива єдність в образі вітрила двох планів втілюється і в поділі кожної строфи на дві рівні частини, де в перших двох рядках мальовничо-зображальними засобами відтворюється "епічний" образ вітрила і навколишнього світу, а в наступних двох рядках кожної строфи — експресивно-виразний, власне "ліричний" коментар до цих картин. Суто романтичний характер мають більшість останніх лермонтовських балад, серед яких "Три пальми" (1839). Три пальми, що росли в далекій аравійській пустелі й давали притулок холодному струмку, мріють бути корисними і нарікають Богові на свою нікчемність. Але коли здійснилася їхня мрія, й до оази підійшов караван, під сокирою "...пали без життя питомці столетий". Переночувавши, караван продовжив свій шлях, залишивши позаду себе лише "пепел седой й холодный".

И ныне все дико и пусто кругом — Не шепчутся листья с гремучим ключом: Напрасно пророка о тени он просит — Его липы песок раскаленный заносит...

Цей твір, як і інші балади цього періоду (1837-1841), вирізняється єдністю природного й людського світу, реального і фантастичного, прямого й алегоричного, а також морально-філософського аспектів зображення.

"ХМАРИ"

У березні 1840 р. за дуель з Е. де Барантом, сином французького посла, Лермонтов був переведений до Тенгінського полку і мав виїхати на Кавказ. Друзі й приятелі зібралися на квартирі Карамзіних, щоб попрощатися зі своїм юним товаришем. Зворушений увагою до себе, поет, стоячи біля вікна і дивлячись на хмари, що повзли над Літнім садом і Невою, написав вірш "Хмари". У цьому творі переживання Лермонтова набувають мальовничо-образного й водночас алегоричного вираження. Пейзажні образи тут символічні і замінюють собою безпосереднє зображення ліричного героя. Поет називає причини можливого гоніння людини, а не того, що гонить хмари. Що може примусити ліричного героя покинути рідний край? Серед причин, крім "судьбы решения", Лермонтов називає все те, що виходить від людини: заздрість, плітки, злість, злочин і найстрашніше — "друзей клевета ядовитая". Якою ж самотньою має бути така людина! На кого йому надіятися? Поет уникає відповіді. І в останній строфі, як видих відчаю, звучить слово "нет". Відчуття особистої неволі самотньої і гнаної людини з особливою силою звучить у фіналі вірша "Хмари".

Вірш поклали на музику близько 40 композиторів.

"МЦИРІ"

Мцирі (послушник) — герой поеми. Це кавказький юнак, який потрапив до росіян. Генерал забрав його із собою, але в дорозі Мцирі захворів і був залишений у монастирі для лікування.

У розробці епізодів і мотивів поеми поет використав грузинський фольклор (із I книги Царств: "Вкушая, вкуси мало меда, її се аз умираю").

Біблійний епіграф указує на трагічну приреченість героя. Уся поема, окрім епічного зачину, де розповідається передісторія героя, є сповіддю-монологом Мцирі. Він виступає й головною дійовою особою, й оповідачем про дні життя на волі, яким протистоїть монастир — символ замкненого простору, ворожого відкритій душі героя. Мцирі насамперед герой дії, безпосереднього вчинку. На відміну від героїв пушкінських романтичних поем, він — "природна людина", що змушена жити в неволі. Утікаючи з монастиря, Мцирі мріє повернутися в рідну стихію, у країну батьків, до самого себе. Однак життя в монастирі позначилося на юнакові: могутній дух приречений на загибель у чужому устрої, але й до волі Мцирі не пристосований. Шлях героя у відкритому просторі внутрішньо замкнений: Мцирі рухається по колу. Спочатку природа не зраджує його сподівань: він тішиться, розповідає старому ченцеві про первісні враження від рідного краю; про те, що він розумів "думи" скель і духовне життя всієї природи. Він ніби злився з усім всесвітом і зрозумів сенс світобудови. Його збентежена молода грузинка, що зустрілася на шляху; він переміг барса. Проте він і страшився стихійних сил. Символічним вираженням марності бажаної гармонії стало мимовільне повернення до монастиря і почуті дзвони.

Трагічне безсилля героя призводить до відмови від усяких пошуків. Мцирі охоплює марення, він прагне забути холод й знайти спокій. Хлопець зазнає поразки, але це не відмінняє поривань до волі, прагнень гармонії з природою, з буттям. Уже самі по собі ці поривання є символом непримиренного, незаспокоєного й бунтівливого духу. Незважаючи на те що сила духу згасає без "їжі" і Мцирі шукає прихистку "в раю, В святом, заоблачном краю", він все-таки готовий обміняти "рай й вечность" на вільне, повне небезпек життя у країні батьків. Страждання й тривоги "героя вмирають разом із ним; бажаної волі не досягнуто.

Трагізм Мцирі не тільки в тому, що він не знаходить конкретного шляху, який веде на батьківщину, до вільного, "природного" життя, але й у тому, що такого шляху немає взагалі, бо немає повернення до історичного минулого. У поемі "Мцирі" відбито "вечный ропот человека", його одвічний пошук, невпинну боротьбу за творення й утвердження в собі та у світі найвищих людських цінностей, що історично нагромаджуються і передаються від людини до людини, від покоління до покоління, від епохи до епохи.

У Лермонтова багато віршів — "двійників". Його напружені пошуки, енергія духовно зростаючої душі приводила його до повернення мотивів, тем і навіть композицій віршів. Такими "двійниками" є вірші "Монолог" і "Дума". "Дума" — один із

найвизначніших віршів поета, присвячених громадянській темі. Цей твір — роздуми наодинці із собою. "Печально я гляжу на наше покоління!" — так починається вірш. Але ліричний герой не відокремлює себе від своїх сучасників, хоча й може подивитися на них немовби "збоку". Так з'являється загальне "ми". Байдужість, із якою покоління ліричного героя ставиться до життя, навіть до своєї долі, заслуговує на осуд. Жага дій, активної участі в житті країни, що властива лише одиницям і не підтримана цілим поколінням, призводить до того, що "в начале поприща мы вянем без борьбе". Не ототожнюючи своєї позиції з позицією покоління, поет водночас відчуває себе і в ньому, і поза ним.

Поет відчуває себе дедалі самотнішим. Тема самотності залишається однією з головних у зрілій ліриці поета. Про це свідчать багато віршів, серед яких "І нудно і сумно..." (1840). У цих творах — щире і глибоке страждання від неможливості подолати вимушену самотність, прагнення вирватися з її трагічного кола. Вірш "І нудно і сумно..." — справжня лірична сповідь.

Поет із журбою говорить про те, що "нікому руку подать // Як горе у душу прилине..." Він сумує глибоко й широко про те, що в житті "і радість, і мука, і все це мінливе!". Та й саме життя в цілому, "як поглянеш на нього уважно навкруг — // Лиш жарт, де ні змісту, ні глузду немає!"

Твір написано амфібрахієм. Першій і третій рядки довші — так поет передає неквапливість роздумів. Другий і четвертий рядки не тільки коротші, а ще й різної довжини. Це допомагає Лермонтову відтворити настрій вагання та суму.

Вірш "На дорогу йду я в самотині..." (1841) підсумовує довгі роздуми Лермонтова над проблемою "людина і природа", або навіть "людина і всесвіт". Двадцять рядків твору вражають художньою виразністю і композиційною довершеністю. Світ природи, сповнений гармонії, спочатку різко протистоїть людині з її збентеженим внутрішнім світом, муками, відчаєм. Але далі виникає уявлення про можливість злиття з природою і примирення з людьми, не втрачаючи при цьому свого "я".

Жду лише я тиші до тривоги. Я б хотів спокійно так заснуть.

Це — бажання гармонії, поривання перебороти неволю, дисонанси і зло світу, але подолати не боротьбою, не поєдинком, а досягнувши гармонії без зусиль. Поет, що завжди бажав зміни станів, завжди рвучкий, тепер бажає спокою вічності. У цьому і його втомленість, і визнання справжніх цінностей буття: свободи і спокою, тиші, гармонії, любові.

Вірш відзначається глибоким філософським змістом. Він надзвичайно емоційний, пройнятий гарячим почуттям любові до людей, природи й світу. Це один із шедеврів Лермонтова.

"ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ"

Роман складається з п'яти частин — повістей, кожна із яких має свою назву, свій сюжет і жанрово відрізняється одна від одної. Але головний герой об'єднує всі ці повісті в ціле, в єдиний роман.

Історію розчарованої печорінської душі викладено у сповідальних записках героя з

усією безпощадністю самоаналізу; Печорін безстрашно говорить і про свої ідеалістичні поривання, і про темні сторони своєї душі, і про суперечності свідомості. Проте цього мало для створення об'ємного образу; Лермонтов уводить у розповідь інших оповідачів, не "печорінського" типу — Максима Максимича, мандрівного офіцера, Віри, княжни Мері, Грушницького, доктора Вернера. Усі описи зовнішності героя теж спрямовані на відображення душі (через обличчя, очі, фігуру та деталі одягу). Лермонтов ставиться до свого героя не іронічно; проте сам тип печорінської особистості, що виник у певний час і у певних обставинах, — іронічний. І Так задається дистанція між автором і героєм; Печорін зовсім не alter ego Лермонтова.

Характер Печоріна заданий із самого початку і залишається незмінним; духовно він не зростає, але від епізоду до епізоду читач дедалі глибше занурюється у психологію героя, чий внутрішній склад ніби не має дна, принципово невичерпний. У цьому і полягає історія печорінської душі, її загадковість, химерність і привабливість. Дорівнюючи самій собі, душа не піддається вимірюванню, не знає меж самозаглиблення й не має перспектив розвитку. Тому Печорін постійно відчуває "нудьгу", незадоволеність, відчуває над собою владу долі, що ставить межі його душевній діяльності, веде його від катастрофи до катастрофи, які загрожують як самому герою ("Тамань"), так і іншим персонажам ("Бела", "Княжна Мері"). Печорін сам собі здається демонічною істотою, злим знаряддям неземної волі, жертвою прокляття.

Відчуваючи життя як банальність, Печорін щоразу все ж сподівається, що нова любовна пригода освіжить його почуття й збагатить його розум. Але скептичний розум Печоріна знищує безпосередність почуття, влада над жінкою виявляється для нього важливішою, ніж щирість почуттів. Кохання перетворюється на гру, якою керує розум, на гру долями жінок, які повинні жертвувати собою, відчувати "відданість і страх", і тим тішити "нашу гордість". Герой теж готовий жертвувати собою заради жінок, але відмовляється жертвувати своєю свободою заради чужого щастя. Через це він не здатний і на щиру дружбу. Для Вернера Печорін лише приятель, який зберігає дистанцію у стосунках. Свою сторонність він дає відчути й Максиму Максимичу, уникаючи дружніх обіймів. Так Печорін мимовільно, несвідомо стає егоїстом.

Хто винен у тому, що Печорін перетворився на "розумну непотрібність", на зайву людину? Сам герой відповідає на це запитання так: "Во мне душа испорчена светом", тобто світським суспільством, у якому він жив і піти від якого не зміг. "Моя бесцветная молодость протекла в борьбе с собой и светом; лучшие мои чувства, боясь насмешки, я хоронил в глубине сердца: они там и умерли". Автор постійно підводить нас до думки: Печорін не навчився визначати для себе високу, шляхетну мету. А це робить його в житті "зайвою" людиною. У 20-ті роки XIX ст. із дворянського суспільства вийшли декабристи. А Печорін — людина 40-х рр., типовий герой свого часу.

Роман "Герой нашего часу" є торжеством лермонтовського реалізму. Він насичений глибоким суспільним і психологічним змістом. Художнім відкриттям неминущого значення став образ головного героя роману — Григорія Олександровича Печоріна,

якого показано на широкому тлі життя російського суспільства. Лермонтов оголює у своєму героєві трагічні суперечності між глибиною його натури та безплідністю дій. Ідейно-творча зрілість письменника позначилася й у художньому новаторстві роману, у досконалості його композиції, у тонкому, психологічно вмотивованому розкритті характерів і душевному житті персонажів, у незрівнянній за своєю точністю й чистотою мові, якою захоплювалися М. В. Гоголь, Л. М. Толстой і А. П. Чехов.

За тематикою романи умовно поділяються на історичні, фантастичні, пригодницькі тощо.

Психологічний роман особливо поширився в XIX ст., коли найважливішого значення набула проблема особистості. Людина і доля, мета і сенс людського . життя, аналіз, "діалектика душі" людини — усе це опинилося у центрі уваги авторів психологічних романів. В умовах російського життя усвідомлення особистістю своєї людської гідності, свого права на самопізнання і самовираження набувало значення не лише суто літературного, а й політичного.